

landırılmıştı. İlk defa İmparator I. Romanos Lekapenos (919-944) tarafından çok küçük bir ibadet yeri olarak yapılmış, sonraları I. İoannes Tzimitzes (969-976), 971 yılı Martında Rus Knyas'ı Swjatoslaff'a karşı sefere çıkarken, içine on beş kişinin zor sığıdığı bu şapelin yerine yeni ve ihtişamlı bir kilise inşasını emretmişti. Çok zengin bir şekilde süslenen bu kiliseye imparator tarafından değerli eşya ve iki de rölik vakfedilmişti. İoannes, 976 yılı Ocak ayında öldüğünde bu kilisenin ön holünde (narthex) önceden kendisi için hazırlattığı muhteşem bir lahde gömülmüştü. XI-XII. yüzyılın Bizans tarihçilerinden Kedrenos'un ifadesine göre kilise, Khalke Kapısı'nın kemeri üstüne oturtulduğundan yüksek bir bina idi.

Fetihten sonra bu kilise birçok benzeri gibi cami veya mescide çevrilmiştir. Bu sahada belki eski yapılardan da kısmen istifade edilerek Ayasofya'nın doğu tarafına, denize uzanan yamaçta cebehane kurulmuş, XVI belki de XVII. yüzyılda buradaki bir eski kilisenin alt katına saraya ait vahşi hayvanlar yerleştirilmiştir. Khalke Kapısı kilisesinin bu bina ile aynı olup olmadığı önceleri kesinlikle bilinmiyor idiye de Mango bunu mümkün görmektedir. Gerçekten de kaynakların verdikleri bilgiler ve bazı resimler birbirini tamamlamaktadır. Bu eski kilisenin alt katında ve belki de yanında uzanan mahzenlere başta arslanlar olmak üzere çeşitli hayvanlar yerleştirilmiş, üst kat ise saray nakkaşlarının çalıştıkları nakkaşhaneye tahsis edilmiştir. 1608 yılında İstanbul'a gelen seyyah Simeon, Arslanhane'yi oldukça etraflı bir şekilde anlatmakta, fakat nakkaşhaneden hiç bahsetmemektedir. Halbuki XVII. yüzyılın ilk yarısında Evliya Çelebi buradaki nakkaşhaneyi, "Arslanhâne'nin üst tabakaları kat kat kârgir-binâ hücrelerdir ki cemî nakkâşân-ı üstâdân kârhânedede sâkinlerdir" sözleriyle anlatmaktadır. Bir ihtimal olarak saray nakkaşhanesinin 1608'den sonra, bu tarihle Evliya Çelebi'nin (d. 1020/1611) *Seyahatnâme*'sinin İstanbul'a dair ilk cildinin metnini hazırlamak üzere şehri gezmeye başladığı 1631 yılı arasında kalan süre içinde kurulmuş olabileceği düşünülebilir. Sonraları yazar İnciciyan da (ö. 1833), bir kubbe ve iki yarım kubbeli olan Arslanhane'nin üst tarafında nakkaşhane odalarının bulunduğunu bildirmekte ve eserinin son derecede nâdir

olan Ermenice aslında bu yapının bir de gravürüne yer vermektedir. Yine İnciciyan'ın yazdığına göre nakkaşhane 1802'de yanmış, 1804'te henüz ayakta olan kâgir kilise, yanındaki cebehanenin genişletilebilmesi için yıkılmıştır. Ancak 1808'de Alemdar Mustafa Paşa Vak'ası sırasında 16 Kasım günü çıkan yangında cebehane tamamen yanmış ve 1848'de de artık toprak üstünde hiçbir izi görülmeyen Kilise-Arslanhane'nin arsası üzerine mimar Gaspere Fossati tarafından Dârülfunun binasının inşasına başlanmıştır. Kısa bir süre bu maksada uygun olarak kullanılan bu muhteşem ve heybetli bina, ilk Meclis-i Meb'ûsan ve Adliye Nezâreti olduktan sonra İstanbul Adliyesi'ne tahsis edilmiş, 1933 sonbaharında ise yanmış ve kâgir duvarları da kaldırılmıştır.

Arslanhane olan Bizans kilisesini, Matrakçı Nasuh'un XVI. yüzyılda hazırlanan *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn* adlı eserini süsleyen İstanbul minyatüründe de görmek mümkündür. Burada Ayasofya ile deniz arasında beyaz olarak belirtilen kubbeli yapı ile İnciciyan'ın gravürü arasında o kadar büyük bir benzerlik vardır ki bunun Arslanhane olmasından şüphe edilemez. İsveçli subay Cornelius Loos'un 1710'da çizdiği İstanbul manzarasında olduğu gibi bir İtalyan ressamın 1786'da Sir Richard Worseley için yaptığı manzarada da kasnak pencereleri yarıya kadar örülü, kubbesi ot kaplı olan bu bina farkedilmektedir.

Arslanhane'nin bugün elimizdeki en iyi resmi İnciciyan'ın kitabında bulunmaktadır. Burada, önünde geç devre ait tek katlı bir yapı bitleştirilmiş büyük bir kemer görülür. Bu kemerin üstüne oturan kilisenin yanlarında kemerli destek payandaları vardır. Üzerinde otlar çıkmış harapça binanın kubbe pencereleri yarıya kadar örülüdür.

Bu bölgede eski büyük sarayın harabesinden artakan bodrum ve mahzenlerin çokluğu düşünülecek olursa, bunların vahşi hayvanlar ve arslanlara tahsis edilmiş olmaları mümkündür. Ancak üstte olan esas kilisenin ve müstemilâtinin bir süre nakkaşhane olduğu düşünülebilir. Yoksa arslanlar ile nakkaşların aynı bina içinde iç içe yaşadıklarına ihtimal verilemez.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 607; J. P. Richter, *Quellen der byzantinischen Kunstgeschichte*, Wien 1897, II, 352 vd.; R. Janin, *La Géographie ecclésiastique, Eglises et monastres*, Paris 1953, s. 374; İnciciyan, *XVIII. Asırda İstanbul* (haz. H. Andreaşyan), İstanbul 1956, s. 46; Süheyl Ünver, *Fatih Devri Saray Nakkaşhanesi ve Baba Nakkaş*, İstanbul 1958; C. Mango, *The Brazen House*, Koehenhavn 1959; Polonyalı Simeon, *Seyahatnâme* (haz. H. Andreaşyan), İstanbul 1964, s. 7; Semavi Eyice, "Arslanhane ve Çevresinin Arkeolojisi", *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı*, XI.-XII. İstanbul 1964, s. 25-29 ve resim 4, 5.

SEMAVİ EYİCE

ARSLANLI

(bk. ESEDİ).

ARSLANŞAH b. MES'ÜD

(bk. NUREDDİN ZENGİ, Arslanşah).

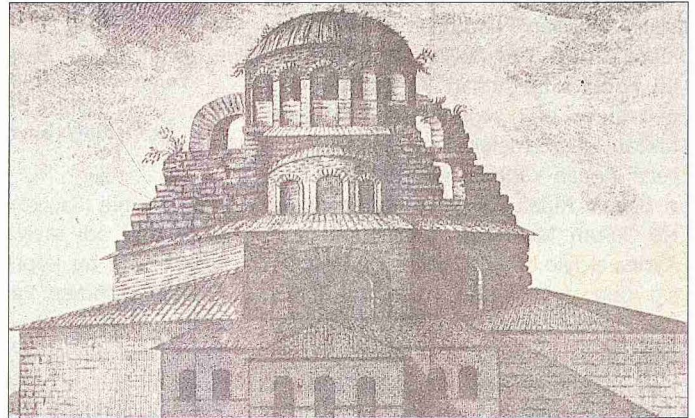
ARSLANŞAH b. TUĞRUL

(Arسلان شاه بن طغرل)

(ö. 572/1177)

Irak Selçuklu hükümdarı
(1160-1177).

I. Tuğrul'un oğlu olan Arslanşah babası öldüğünde (529/1134) henüz bir yaşındaydı. Amcası Sultan Mesud, Arslanşah ile Selçuk'un oğlu Melikşah'ı hi-

Arslanhane'deki
Bizans
kilisesi
(İnciciyan'dan)

mayesine alarak yetişmeleriyle yakından meşgul oldu. Sultan Mesud 540 (1145-46) yılında asker toplamak üzere Bağdat'tan Azerbaycan'a giderken şehzadeleri Bağdat şahne'si Mesud Bilâlî'nin idaresindeki Tekrît Kalesi'ne bıraktı. Şehzadeler yıllarca bu kalede kaldılar. Sultan Mesud ölünce (1152) Abbâsî Halifesi Müktefî-Liemrillâh, Selçuklu sultanları adına okunmakta olan hutbeyi kaldırdığı gibi Irak'ta Selçuklu hânedanına ve emîrlere ait dirlik*lere de el koydu. Dirlikleri Irak'ta bulunan Bağdat şahnesi Mesud Bilâlî, Alp Kuş, Hemedanlı Sungur ve Türşek, Sultan II. Muhammed'e, halife daha fazla kuvvet kazanmadan Irak'a sefer yapılmasını ısrarla teklif ettilerse de sultan bu teklifi uygun bulmadı. Yalnız halifenin ordusu ile savaşmalarına ve halife bizzat karşılarına çıkarsa Tekrît'te bulunan şehzadelerden birini askerinin başına geçirmelerine izin verdi. Bunun üzerine Arslanşah Tekrît'ten çıkarılarak bir hükümdar gibi giydirildi ve kendisine ordunun merkezinde yer verildi. Fakat Bağdat'a iki konak mesafedeki Bekimze'de (Becimzâ) meydana gelen savaşta Selçuklu ordusu ağır bir yenilgiye uğradı (1154).

Bu sırada yirmi bir yaşında olan Arslanşah, Alp Kuş tarafından Mahkî Kalesi'ne, bir süre sonra Alp Kuş'un ölmesi üzerine de Nahçıvan'da bulunan üvey babası Arrân Emîri Şemseddin İldeniz'in yanına götürüldü. İldeniz, Arslanşah'ın yanına getirilmesine ne kadar sevindiyse Sultan Muhammed de o derece üzüldü. Sultan Muhammed'in 1159 yılında ölümü üzerine emîrlere Muhammed Tapar'ın hayatta kalan tek oğlu Süleyman'ı tahta çıkardılar, fakat çok geçmeden aklî dengesizliği ve sefahate düşkün olması dolayısıyla tekrar indirdiler. Şemseddin İldeniz'e Selçuklu tahtına Arslanşah'ı geçirmeye karar verdiklerini bildirdiler. Esasen Arslanşah da Süleyman'ın hükümdarlığa geçirildiği sırada veliaht ilân edilmişti. İldeniz, yanında iki oğlu ve kalabalık bir askerle birlikte Arslanşah'ı Hemedan'a getirdi. Arslanşah tahta oturtuldu ve İldeniz de atabeg ilân edildi (1160). Bir süre sonra da Süleyman Şah'ın hayatına son verildi. Selçuklu beylerinin en kuvvetlilerinden olan Rey hâkimi Hüsâmeddin İnanç Sungur Bey, İldeniz'in atabegliğini çekemeyerek bir muhalefet cephesi oluşturdu. Diğer bazı muhalifler Arslanşah'ın

kardeşi Muhammed'i Selçuklu tahtına oturtmak için Hemedan üzerine yürüdüler. Fakat Hemedan yakınlarında yapılan savaşta mağlûp oldular. Daha sonra Arslanşah tarafından bağışlanan bu emîrlerden bazıları dirlik yerlerini ellerinde tutmakla beraber devlet merkezinde oturmaya mecbur tutuldular. Atabeg İldeniz'in oğlu ve Arslanşah'ın üvey kardeşi Nusretüddin Cihan Pehlivan ile İnanç'ın kızı evlendirildi. Bu kız bundan sonra İnanç Hatun unvanı ile anılacak ve atabeglerin tarihinde mühim bir rol oynayacaktır.

Sultan Arslanşah'a, daha doğrusu Atabeg İldeniz'e baş eğmeyen emîrlerden biri de Merâga ile diğer bazı yerlerin hâkimi olan Ahmedilî Aksungur'un oğlu Arslanapa idi. İldeniz Arslanapa'yı itaat ettirmek için oğlu Cihan Pehlivan kumandasında bir kuvveti Merâga üzerine gönderdi. Arslanapa da yanında Sultan Muhammed b. Mahmûd'un bir oğlu olduğu için kendisini atabeg ilân etmişti. Cihan Pehlivan'ın önemli bir kuvvetle gelmekte olduğunu haber alan Merâga hâkimi, Ahlatşah II. Sökmen'den yardım istedi. Sökmen de İldeniz'in güçlenmesini istemediği için askerinin mühim bir kısmını Arslanapa'ya gönderdi. Arslanapa Sefîdrûd kıyılarında Cihan Pehlivan'ı bozguna uğrattı ve İldeniz'in oğlu perişan bir halde Hemedan'a döndü (1161). İldeniz'e karşı çıkan bu muhalefet hareketlerinin arkasında Bağdat Abbâsî Halifeliği vardı. Gerçekten Selçuklu Devleti'nin yeniden kuvvet kazanmasını istemeyen hilâfet idaresi devlete yeni meseleler çıkarmak için tahriklerine devam ediyordu. Nitekim Fars hâkimi Zengî, Mahmûd b. Melikşah b. Mahmûd adına hutbe okuttuğu gibi, İnanç da kurulmuş olan dünürülüğe bile önem vermeyerek yeniden harekete geçti. Yarınkuş oğlu Alp Argun ve Togayürek oğlu ona katıldıkları gibi Arslanapa da 5000 kişilik bir kuvvet yolladı. Fars hâkimi Salgurlu Zengî de İnanç'a çok sayıda asker gönderdi. Fakat Sâve'de yapılan savaşta İnanç ve taraftarları yenildiler (1162). İnanç Taberek Kalesi'ne kapandı. Ancak bir müddet devam eden muhasaradan sonra barış yapıldı. Buna göre İnanç, Arslanşah'ın hükümdarlığını tanıyor ve İldeniz'i de atabeg kabul ediyordu. Sâve mağlûbiyeti ve İnanç'ın baş eğmesi üzerine Fars hâkimi Salgurlu Zengî de Arslanşah'ın hükümdarlığını tanıdı, hatta İsfah

han'a bizzat giderek sultana tâzimlerini sundu.

1161 yılında Ahlatşah II. Sökmen ile müttefiklerini ağır bir yenilgiye uğratan Gürcü Kralı III. Giorgi ertesi yıl Duvin'i de ele geçirerek Gence yöresinde yağma ve tahrip akınlarında bulundu. Arrân'a gelen ve Giorgi'nin Gence ve Beylekân şehirleri için vergi verilmesi isteğiyle karşılaşan İldeniz durumu Hemedan'da bulunan sultana bildirdi. Gürcülerle savaşılmasını isteyen Ahlatşah II. Sökmen, kalabalık ve iyi donatılmış bir orduyla Nahçıvan'da sultana katıldı. Lukri Kalesi yakınlarındaki savaşta Gürcüler'e karşı parlak bir zafer kazanıldı. III. Giorgi'nin hazinesi ile ordusunun bütün ağırlığı Türkler'in eline geçti, Gürcü kralı da erişilmesi güç ormanlara sığındı (1163). Lukri Savaşı, Gürcüler'in İslâm ülkelerine yaptıkları yağma ve tahrip akınlarını durdurması bakımından kayda değer bir zafer oldu.

1165 yılında Arslanşah ile İldeniz Kazvin civarındaki Bâtınî kaleleri üzerine yürüdüler. Bâtınîler, askerinin Gürcistan sınırında bulunmasını fırsat bilip Kazvin'e üç fersah mesafedeki dağlarda üç kale yapıp içini silâh, erzak ve adamla doldurmuşlar, Kazvinlilerle yöre halkını daha fazla rahatsız etmeye başlamışlardı. Dört ay içinde bu kaleler alındığı gibi, Sultan Mesud devrinde yüksek ve sarp bir dağ üzerinde inşa ettikleri Cihangüşây Kalesi de zaptedilip sultanın adına izâfetle buraya Arslangüşây denildi.

1167'de Rey hâkimi İnanç, istediği bazı yerlerin kendisine verilmemesi sonucu tekrar isyan etti. Fakat İldeniz'e karşı koyacak kuvveti olmadığından yardım istemek üzere Hârizmşah İlarşan'ın yanına gitti. İnanç'ın yardım isteğini memnuniyetle kabul eden İlarşan, Karluk büyüklerinden Şemsülmülk Ayyâr Beg kumandasındaki bir orduyu Rey hâkimiyle birlikte İran'a gönderdi. Arslanşah ile Hâcîb* i ve üvey kardeşi Cihan Pehlivan, Ayyâr Beg'e karşı koyamayarak geri çekildiler. Fakat Arrân'da bulunan İldeniz yetişerek İnanç ile Ayyâr Beg'i geri dönmeye mecbur bırakıp onları Rey'e kadar takip etti. 1168 yılında Merâga hâkimi Arslanapa, Arslanşah'ı yeniden metbû tanımaya mecbur bıraktığı gibi ertesi yıl Rey hâkimi İnanç kendi memlûk*lerine öldürülerek ortadan kaldırıldı.

1170 yılında Kirman Selçuklu hânedanından Arslanşah, kardeşi Behram Şah'a yenilerek adaşı Sultan Arslanşah'a sığınmıştı. Emîrlerden Akkuş oğlu Cemâleddin Muhammed kumandasında gönderilen bir kuvvet Behram Şah'ın askerlerini yenerek Arslanşah'a Kirman hükümdarlığını temin etti. Bu başarı üzerine bu ülkede de Arslanşah adına hutbe okunmaya başlandı. Irak Selçukluları gittikçe güçleniyor, siyasî ve askerî başarıları devam ediyordu. Diğer yandan Zengîler Devleti Hükümdarı Nüred-din Mahmud'un kudretinin gittikçe genişlemesine, halifenin mânevî nüfuzunu kullanmasına rağmen, Musul Atabegi Mevdûd oğlu II. Seyfeddin Gazî, Arslanşah'ı metbû tanımıştı. Yine 1174'te Hûzistan hâkimi Afşar Şümle (asıl adı Aydoğdu) Cihan Pehlivan tarafından mağlûp edilerek öldürüldü ve sultanı metbû tanıması şartıyla bu bölgenin idaresi Arslanşah'ın kardeşi Muhammed'e verildi. Bu hadiseden bir süre önce de Merâğa, Tebriz ve diğer bazı yerlerin hâkimi Arslanapa'nın vefatı üzerine Tebriz, oğlu ve halefi Feleküddin Ahmed'in elinden alınıp bu hânedanın kuvveti kırılarak devlete baş eğdirilmişti. Bir süre sonra sıranın kendisine geleceğine inanan halifelik hükümeti bundan derin bir kaygı duymakta idi. İldeniz, oğlu ve halefi Cihan Pehlivan Muhammed halifenin sadece mânevî nüfuz sahibi, diğer bir ifade ile müslümanların mânevî reisi olması görüşünde idiler. Ancak her ikisi de bu hususta fiilî bir teşebbüste bulunmadılar. Çünkü bunun geniş karışıklıklara yol açacağını hesap etmişlerdi. Bu sırada ülkenin çevresinde önemli siyasî gelişmeler oluyor, büyük devletler (doğuda Hârizmşahlar ve Gurlular, batıda Zengîler ve Eyyübîler) ortaya çıkıyordu. Gürcüler'in de kuvveti iyice kırılmamıştı. Nitekim 1175'te Ani'yi yeniden ellerine geçirdikleri gibi karşlarına çıkan İldeniz'i de yenmeye muvaffak oldular. Bunun üzerine atabeg bütün kuvvetlerini topladı ve devlete tâbi beylerin yardımı gelmelerini istedi. Arslanşah da sefere katılmak için yola çıktı, fakat hasta olduğundan savaşa katılamadı. Selçuklu ordusu Türkler'in Akşehir adını verdikleri Ahilkelek'e ve oradan da Taryâlîs ovasına kadar ilerlediği halde Gürcüler savaşı göze alamadılar. Bunun üzerine Gürcü topraklarında geniş ölçüde yağma ve tahrip akınları yapıldı. Nahçıvan'da bir süre hasta yattıktan sonra iyileşen Arslanşah, emîr hâcibi ve

üvey kardeşi Cihan Pehlivan Muhammed ile birlikte Hemedan'a dönmek üzere yola çıktı. Tebriz'e gelince annesinin, Hemedan'a varınca da İldeniz'in öldüğünü haber aldı (1175). Babasının ölümünü öğrenen Cihan Pehlivan ise süratle Nahçıvan'a döndü ve İldeniz'in hazine ve ordusuna sahip olarak kendisini atabeg ilân etti. Bu, devlet idaresini bizzat eline almak hususunda Arslanşah için bulunmaz bir fırsattı. O da Irak emîrlere dayanarak bu fırsatı kullanmak istedi. Hatta Cihan Pehlivan ile karşılaşmak için onlarla birlikte harekete geçip Zenca'n'a kadar geldi ise de burada hastalandı. Gerek bundan gerekse şahsiyetinin zayıflığından Hemedan'a dönüp Cihan Pehlivan'a atabegliğini tanıdığını bildirerek devletin idaresini yeni atabeg bıraktı ve ölümüne (Receb 572/Ocak 1177) kadar ona hiçbir güçlük çıkarmadı. Esasen buna sıhhati de müsaade etmiyordu. Bu sebeple onun Cihan Pehlivan tarafından zehirlendiğine dair olan rivayet doğru değildir. Mezarı, babası Tuğrul'un Hemedan'da yaptırılmış olduğu medresenin hazîresindedir.

Zayıf yaratılışlı bir insan olan Arslanşah göz alıcı bir şekilde giyinmeyi, eğlence, ihtişam ve debdebeyi seviyordu. Kaynaklarda âdil, sakın, kibar, hatta mahcup tabiatlı bir hükümdar olarak vasıflandırılan Arslanşah, bilhassa atabegleri İldeniz ve Cihan Pehlivan'ın dirayeti sayesinde hâkimiyetini Ahlat'tan Horasan'a kadar genişletebilmiştir. Kendisinden sonra yerine geçen oğlu Tuğrul, Irak Selçukluları'nın son hükümdarıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Ezrak el-Fârîkî, *Târîhu Meyyâfârikîn ve Âmid*, British Museum, nr. Oriental 5803, vr. 191^a, 194^a, 195^a, 196^a, 205^{a,b}, 207^a-208^a; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, X, 156-158, 196; *Ah̄bârü'd-devleti's-Selcûkiyye*, s. 105, 115, 131-133, 140, 144-169, 174, 197; Râvendî, *Râhatü's-sudûr* (nşr. Muhammed İkbâl), London 1921, s. 233, 277, 281-330; a.e. (trc. Ahmed Ateş), Ankara 1957-60, s. 446; Bûndârî, *Zübdetü'n-Nuşra* (nşr. M. Th. Houtsma), Leiden 1889, s. 236-240, 288-289, 296-301; a.e. (trc. Kivameddin Burslan), İstanbul 1943, s. 215-220, 257-258, 264, 267-268; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, XI, 195-196, 214, 255, 267-269, 292-293, 321, 328, 338; Reşîdüddin, *Câmi'u't-tevârîh* (nşr. Ahmed Ateş), Ankara 1960, s. 138-139, 148, 157-175; Muhammed b. İbrâhim, *Târîh-i Selâciğe-i Kirmân* (nşr. M. Th. Houtsma), Leiden 1886, s. 51-60; "Vardan, Cihan Tarihi: Türk Fütühâtı Tarihi (889-1269)" (trc. H. D. Andreasyan), *Tarih Semineri Dergisi*, sy. 1-2, İstanbul 1937, s. 205-206, 208; Mükrimin Halil Yınanç, "Arslanşah", *İA*, I, 610-615.

FARUK SÜMER

ARŞ

(العرش)

Kur'an ve hadise ilâhî hükümrânlık ve taht anlamında kullanılan bir terim.

Sözlükteki asıl anlamı "yükseklik, yüksek yer ve yüksek şey"dir. Buna bağlı olarak "tavan, ev, çadır; ayağın parmaklara doğru uzanan tümsek kısmı" gibi mânalarda da kullanılmıştır. Ayrıca mecazi olarak "hükümrânlık, şan, şeref ve taht" anlamlarına da gelir.

Kitâb-ı Mukaddes'te arş "kralın tahtı, hükümrânlık, Allah'ın tahtı" olmak üzere üç mânada kullanılmıştır. Dâvûd ve Süleyman peygamberlerin tahtı ile Fırvun'un tahtına arş adı verilirken kelimenin birinci anlamına (Luka, 1/32; I. Krallar, 1/46; Yeremya, 22/30), ilâhî saltanatın eski zamandan beri kurulmuş olup (Mezmurlar, 93/1-2) ebediyen devam edeceği, bu saltanatın hak ve adalet temellerine dayandığı (Mezmurlar, 45/6) belirtilirken de ikinci anlamına işaret edilmiştir. Üçüncü anlamdaki arş ise Allah'ın ezelden beri üzerinde oturduğu (Mezmurlar, 9/4, 6, 7, 47/8, 55/19; Vahiy, 6/13, 7/10) bir taht olup evrenin en yüksek noktasındadır (Mezmurlar, 11/4; JE, XII, 141). Kerûbîler'in başları üzerindeki gök kubbe bulunan bu taht, pembe-mavi karışımı gök yakutu rengindedir (Hezekiel, 1/26, 10/1; Mezmurlar, 99/1; İşaya, 37/16). Altından billür gibi berrak bir hayat ırmağı akar (Vahiy, 22/1, 3). Kalın bulutlarla örtülü bulunan tahtın çevresinde arslana, danaya, kuşa ve insana benzeyen özel yaratılışlı dört canlı mevcuttur (Vahiy, 4/6-10). Secdeye kapanan melekler ve bütün gökler ordusu bu tahtın etrafını kuşatmıştır (Vahiy, 7/11-12; I. Krallar, 22/19).

Kur'an'da arş, Hz. Yûsuf'un ve Sebe Melikesi Belkıs'ın tahtı anlamında (Yûsuf 12/100; en-Neml 27/23, 38, 41, 42) ve ayrıca Allah'a nisbet edilmiş olarak iki şekilde kullanılmıştır. Arşın doğrudan veya dolaylı olarak Allah'a nisbet edildiği on sekiz âyetin bir kısmında rabbü'l-arş (et-Tevbe 9/129; ez-Zuhruf 43/82), bir kısmında da zü'l-arş (el-İsrâ 17/42; el-Mü'min 40/15) tabirleri kullanılmıştır ki her ikisini de "arş sahibi" mânasında anlamak mümkündür. Göklere ve yerin yaratılmasından bahseden bir âyette O'nun arşının su üzerinde bulunduğu belirtilir (Hûd 11/7). Bazı âyetlerde de arşın büyük, değerli ve şerefli (azîm, ke-